LU
S5546mary
.Ybil

Shevchenko, Taras Grigor'evich.
Mar'yana chernitsya
Bilets'ky, Leonid
"Марьяна черниця" Т. Шевченка.

Title transliterated:
"Mar'yana chernitsya" T.
Shevchenka

LU
S5546
mary
.Ybil

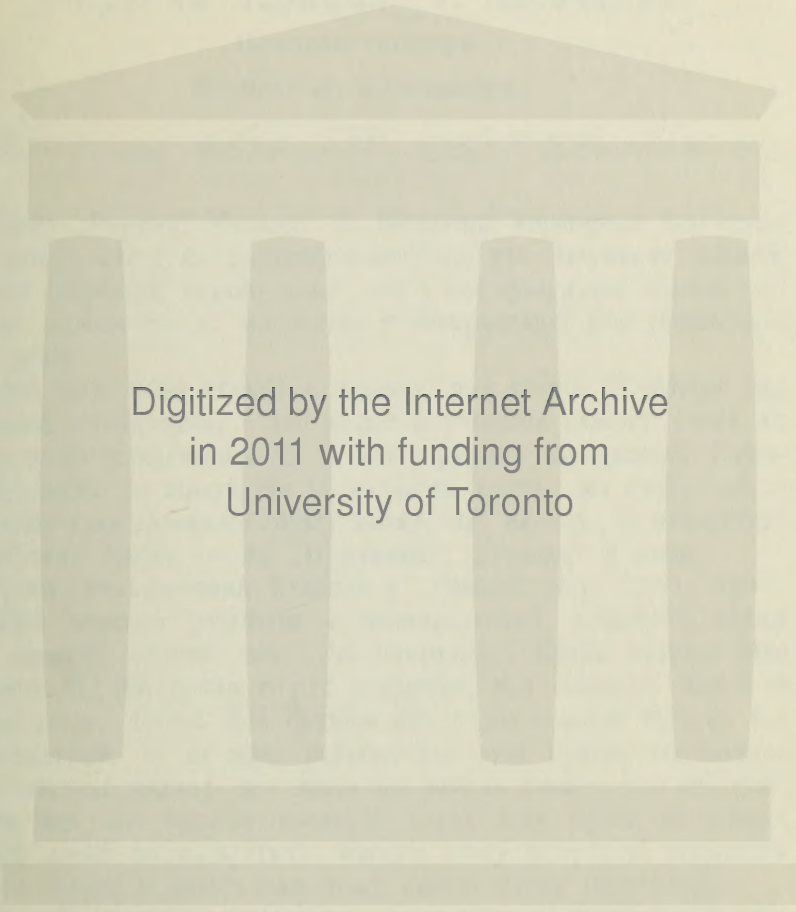

Digitized by the Internet Archive
in 2011 with funding from
University of Toronto

http://www.archive.org/details/marianachernytsi00bile

ч. 219

LU
S 55-46 mary
. Ybil

655462
s. 4. 57

Bilets'ky, Leonid

„Марьяна Черниця“ Т. Шевченка.

(Історія тексту).

Написав *Л. Білецький.*

"Mar'yana chernitsya" T. Shevchenka

I.

Текст „Черниці Маряни“ Т. Шевченка перетерпів такі етапи свого життя, які дуже характеристичні як для зясування певних процесів творчости нашого поета, так і для зрозуміння взагалі долі того чи иншого твору, що попав у несприятливі для української поезії руки.

Цей твір, може єдиний з відомих нам творів Шевченка, що залишився нескінченим, і про дальший розвиток сюжету поеми ми можемо лише догадуватись чи із тих ліричних застережень Кобзаря, звернених до дівчат, чи із заголовка поеми, що кидає світло на дальшу долю головного образу поеми, чи, нарешті, з попередніх анальоґічних творів — як „Причинна“, „Тополя“ й инші.

Текст, видрукований Кулішем у „Основі“ за р. 1861, вже із слів його першого редактора є невиправлений, неповний, майже увесь писаний олівцем, хоч і без поправок, і Куліш називає його бруліоном. Як він попав до рук редактора, нам невідомо. Але й те було-би добре, коли-б цей бруліон був опублікований так, як він був написаний, — на жаль редакторська рука Куліша так змінила його первісний вигляд, що тяжко що небудь сказати про цей дуже важний для нас бруліон поеми, і перед нами Куліш на завжди зачинив двері до зрозуміння певного етапу в процесі утворення цієї так важної в автобіоґрафічному змислі поеми Шевченка.

Не більше кинув світла на це питання і В. Доманицький. У „Критичному розсліді над текстом „Кобзаря“ Т. Шевченка“ автор пише, що „автоґрафа не бачив“,[1]) а в першому виданні „Кобзаря“ р. 1907 [2]) В. Доманицький передруковує, як і Ю. Романчук, текст, виправлавлений Кулішем. У другому вид. „Кобзаря“ р. 1908

[1]) Крит. розсл. над текст. „Кобзаря“, Київ, ст. 53. [2]) ст. 132.

В. Доманицький зазначує: „Досі її друкували із деякими поправками П. Куліша". „Цю поему друкуємо тут так, як написав її Шевченко".[1]) Як розуміти останню фразу Доманицького? Ми її розуміємо у звязку із словами редактора „Кобзаря" р. 1908, висловленими на початку його „приміток": „У д. Сульєва в Петербурзі, пише В. Доманицький, знайшовся зшиток поезій Шевченка, писаних, як знати, рукою М. Лазаревського і поправлених рукою Шевченка".[2]) Це повідомленнє вже заперечує попереднім словам редактора, що він друкує цю поему так, як її написав Шевченко, бо по-перше видрукував він її не з автографа, а з копії Лазаревського, і ця копія зроблена, мабуть, із того автографа, який був у редакції „Основи" і якого Куліш, зредагувавши по своїому, видрукував, про що ми вже говорили; по-друге, ця копія поправлена рукою Шевченка; в який спосіб поправлена, які місця виправлені і як? — на великий жаль В. Доманицький про це нічого не говорить. Отже, з цього видно, що Доманицький видрукував поему не так, як написав Шевченко. Коли-б він друкував її так, як Шевченко написав, то повинен би був надрукувати копію Лазаревського, а поправки Шевченка подати як варіянти окремо. Тоді у нас було-би більше підстав думати, що текст поеми наближається, хоч правда, не до оригіналу, а до того тексту, що був у редакції „Основи". Поправки Шевченка не є навернення копії Лазаревського до оригіналу, а дальший крок текстуальних змін, зроблених поетом. Таким чином, текст Доманицького не є ні копією Лазаревського із бруліону поеми, що був у руках Куліша, ні оригіналом поеми, а, можливо, тим бруліоном лише в копії Лазаревського та ще й із поправками поета, і в такому процесі текстуальних змін цей текст віддалився від свого прототипу, а через редакторський недогляд цілком розгубив ті текстуальні реміністенції на основі яких, якби до них шановний редактор був поставився уважніше та їх відзначив, ми могли-би дійти до самого прототрафу. А тепер це зробити тяжко.

Не краще виглядає справа із текстом поеми, якого опублікував П. Зайцев і якого оригінал до р. 1917 переховувався у сина редактора „Снопа" А. Корсуна, а від р. 1917 переховується в Пушкінському Домі Ленінградської Акад. Наук.[3])

Про автограф „Черниці Марьяни", якого післав Шевченко до редактора „Снопа" А. Корсуна, ми вперше довідуємося від Ку-

[1]) „Кобзарь", 1908 р. „Примітки", ст. 617. [2]) Ib., ст. 613.
[3]) П. Зайцев, „Оксана", К. 1918, ст. 4.

ліша р. 1861; друкуючи свій текст поеми, Куліш писав: „Ми не губимо надії, добути цю поему в повному виробленому виді. Переказували нам, шо її екземпляр переховується у видавця альманаха „Сніп“ Корсуна, якого невідзовно просимо уділити нам цей скарб“.[1])

Р. 1906 на стор. „Київської Стар.“ у своїй праці „Крит. розсл. над текстом „Кобз.“ Т. Шевченка“, Доманицький писав: „Автографа не бачив, а єсть він у родини А. Корсуна, що видавав у Харкові „Сніп“.[2]) Далі у примітці Доманицький пише: „На мій запит до родини А. Корсуна, син його А. А. Корсун (мировий суддя в Ростові на Дону) одповів мені від 24/VIII 1906, шо дійсно в їхній сімії зберігається, серед иншых автографів усяких письменників, також „аркуш почтового паперу (а може їх і два!), на якому списано не тілько „Черницю Марьяну“, але й малюнки на боках, пером, рукою самого Тараса Григоровича; малюнки ці зроблено на швидку: це лишень легенькі контури; належать вони до тексту і, можна думати, Шевченко робив їх, обмірковуючи „перший починок“ цієї поеми — машинально, а може просто „прикрасив“ рукопис, переписаний досить пильно і чистенько; вірші починаються з малої букви. На прикінці рукопису, на ньомуж лист до мого батька, — надпис про те, що Ш. оддає йому на власність ці твори (Марьяну і Човен). Дописка ця — рядків на 7—9... Автограф Марьяни, скільки памятаю, одрізняється од друкованого тексту“.[3])

Не маючи докладнійших відомостей та иншого тексту поеми, Доманицький мусів у першому вид. свого Кобзаря передрукувати текст, виправлений Кулішем. Лише у примітках додав: „відомо, що автограф (певно, знаємо кращий) зберігається в родині А. Корсуна, якому Шевченко прислав був цю поему для друку в 2 томі „Снопа“ “.[4])

У примітках до 2-го видання „Кобзаря“ В. Доманицький пише: „Автограф поеми (теж не усієї) був подарований Шевченком А. Корсуну і тепер зберігається у його сина А. А. Корсуна, в Ростові на Дону, але добути той рукопис од нього не пощастило. Він сповіщає, що в його рукописові 16 сторінок, а в них 388 рядків. Вся поема має два розділи: у першому — 251 рядків, а в другому — 137. Перший розділ в оригінялі Шевченка кінчається словами „Ледве пішла с хати“; далі у нас тілько 48

[1]) „Основа“ 1861 р., кн. 9. [2]) Окрема відб. р. 1907, ст. 53.
[3]) Ib., ст. 53. [4]) „Кобзарь“, р. 1907, ст. 614.

рядків, а в рукописові А. Корсуна — 137. Цей другий розділ починається приспівом „Ой гоп того дива“ „1 і 2 страницы, — пише А. А. Корсун, — занимает посвященіе, кусочек котораго, обыкновенно, помѣщается в изданіях, как самостоятельное стихотвореніе. Посвященіе это заключает в себѣ болѣе строк — (почти: в нем 22 стиха), чѣм печатаємое в видѣ самостоятельнаго произведенія. Помѣчено СПБ. Ноября 22. 1841 року“. Из посвященія видно, что оно относится прямо до „Черниці“. В посвященіи обозначено имя и 3 букви фамиліи. В концѣ рукописи приписка к отцу: „Отак зачинаеця моя Черниця, а що дальше буде, то я и сам не знаю. Здається и люльки не курю“ и т. д... „треба буде знову компанувати, (то, что было написано на растеряных „шматочках паперу“.[1]) Із цих повідомлень В. Доманицького бачимо, як тяжко йому було видобути автоґраф поеми Шевченка із рук родини Корсуна, яка вважала його своєю приватною власністю; і редакторові прийшлось друкувати текст поеми по копії Лазаревського з поправками Шевченка, який у порівнанні з текстом Куліша, мабуть, стоїть ближче до автоґрафу поеми, але все-ж не є самий автоґраф і небогато вносить до історії тексту твору.

Рік 1911 був новим етапом в історії тексту цієї поеми. П. Зайцев, видаючи „Кобзарь“ [2]) Т. Шевченка, помістив у ньому новий текст „Черниці Марьяни“, а в передмові до „Кобзаря“ подав і те джерело, з якого він передрукував поему.

„Печатаемый здѣсь в подраздѣлѣ II текст неоконченой поэмы „Черниця Марьяна“ особенно цѣнен, так как в значительной части представляет собой совершенно новое произведеніе. До сих пор поэма печаталась по черновой редакціи, найденной и опубликованой в кн. IX Основы за 1862 (?) г. П. А. Кулішем (крупное разночтеніе этой редакціи помѣщено у нас вслѣд за текстом оригинала); Редактору настоящаго изданія посчастливилось получить от одного из родственников покойной украинской поэтессы А. И. Псьол принадлежившую ей точную копію исправленной редакціи „Черниці Марьяни“. Подлинный ея автограф принадлежит А. А. Корсуну в Ростовѣ на Дону и остается недоступным для изслѣдователей. Печатаемая же копія снята с него чрезвычайно тщательно с оговорками относительно описок и погрѣшностей оригинала; написана она на бумагѣ с украшенным коронкой вензелем А. К., на той же бумагѣ и едва ли не тѣм же почерком

[1]) „Кобзарь“, р. 1908, ст. 617.
[2]) СПБ. Русск. Книжн. Т-во „Дѣятель“, р. 1911.

написана „Хустина“, принадлежащая В. П. Науменку в Кіевѣ. Произведеніе, пролежавшее подъ спудомъ с 1841 по 1914 г., наконецъ увидѣло свѣтъ в настоящемъ изданіи в надлежащемъ видѣ. Считавшіеся прежде отдѣльной пьесой стихи „Вітер в гаї нагинає“... оказались началомъ трогательнаго посвященія поэмы подругѣ дѣства великаго поета — пастушкѣ Оксанѣ. Оставшаяся неизвѣстной до сих пор вторая часть его имѣет громадный біографическій интерес. Лица, видѣвшія автограф, принадлежащій А. А. Корсуну, сообщили, уже послѣ напечатанія этого текста, что там посвященіе озаглавлено: Оксані К.....ко. В извѣстной редактору этого изданія копіи заглавіе это утрачено (срѣзано).[1])

З цієї передмови П. Зайцева бачимо, що він опублікував новий текст поеми не по автографу А. Корсуна, а по копії Псьолівни, як думає редактор, — з автографа Корсуна. Жалко, що П. Зайцев не зазначив тих „оговорок“ „относительно описок и погрѣшностей оригинала“, бо коли-б ці „оговорки“ були відомі нам, то тоді у майбутньому було-б дуже легко зясувати — чи справді ця копія зроблена з автографу Корсуна, чи ні; „оговорки“ ці були-би ключем до розрішення цього питання — особливо тепер, коли ми непевні — чи копія Псьолівни де небудь переховується, чи може вона пропала через редакторське недбальство, що є в українському житті таким побутовим явищем. Отже й тут ми стоїмо перед великою загадкою що до зясування історії цієї копії тексту поеми та її оригіналу.

Далі опублікування п. Зайцевим цієї копії поеми Шевченка справа наперед не посунулась. Ця копія, правда, виявила нові моменти в процесі витворення поеми не лише в її тексті, але і в сюжеті. Дала привід зрозуміти, що сюжет в його мотивах переживав певну трансформацію, але як ця трансформація відбувалась — це залишилось на той час ще невідомим. Того ж року писав П. Зайцев, навівши слова Куліша, в яких він невідзовно просить Корсуна „уділити нам цей скарб“. „Але ні покійний видавець „Снопа“, каже П. Зайцев, ні нині живий син його до цього часу нікому не дали дозволу опублікувати скарбу, що був їх власністю: їх фамілійний архів зістав могилою одної з перлин Шевченкозої музи. На невідзовні прохання ряду осіб і інституцій відповідали незмінною відмовою. Одного разу тілько Ол. Ол. Корсун подав опис цього рукопису. Мені, пише Зайцев, пощастило здобути копію цього твору, зроблену покійним редактором „Снопа“.[2])

[1]) Ibid., ст. IV. [2]) „Оксана“, К. 1918, ст. 30. (Підкресл. наше).

1918 р. у своїй брошюрі „Оксана“ у 1-ій примітці П. Зайцев зазначує, що його копія вже тепер не має великого інтересу, „бо первопис тепер уже став приступним для дослідувачів. Його куплено в квітні року 1917 Пушкинським Домом Ленінградської Академії Наук. Оздоблений цікавими малюнками, він вартий того, щоби його репродукувати літографічно. Знаходимо там і портрет автора з молодечих років і сцени-ілюстрації до окремих місць поеми. Оксанина постать, одначе, невиразна. Малюнки взагалі роблені нашвидку. Цікаві вони головне тим, що стверджують ще раз, що поема в певній частині — цілком автобіографічна“.[1]) Але чи дійсно та копія, яку опублікував Зайцев р. 1918 списана з автографу А. Корсуна? — Про це автор не говорить ні слова. І цілком слушний вислід Б. Лепкого: „На жаль д. Зайцев не зазначив, чи цей автограф „Черниці Марьяни“ покривається з текстом, опублікованим д. Зайцевим у „Кобзарі“ Дѣятеля по копії, яку видавець дістав від одного із свояків пок. Псьолівни, чи ні?“ [2]) І видаючи у 5 томах твори Шевченка, Б. Лепкий у III томі далі пише: „Щож мені оставалося? Порівнати опис автографу з текстом у д. Зайцева“.

„Опис цей маємо двічі. Раз у Розсліді Дом., сторона 53, а другий у Кобзарі (1908, ст. 617). Оба рази дещо інакше. В Розсліді сказано, що автограф Марьяни списаний на аркуші почтового паперу, а в „Кобзарі“, що цей автограф має 16 сторінок і що в йому стрічок 388. А дальше, що вся поема має два розділи: у першому — 251 рядків, а в другому 137. Другий починається словами. „Ой гоп, того дива“. Отже у тексті Зайцева так воно й є. Перша частина більша: 251 рядків, друга менша 138. Тільки не починається вона, як сказано в „Кобзарі“ Доманицького словами: „Ой гоп, того дива“, а „Ой гоп! Не пила, —“.[3])

Далі висновок Б. Лепкого: „Значиться число рядків і поділ цей самий, і на тому можна догадуватися, що саме текст Зайцева автентичний“.[4])

Висновок цей Б. Лепкого нічим не оправданий, по перше, коли й допустити, що він зроблений на підставі точного обрахунку, то такий обрахунок є цілком механічний, збудований на кількості рядків у кожній частині поеми і міг би бути аргументом лише тоді, коли-б ми мали ще і текстуальне порівнання копії з автографом. Цього Б. Лепкий не міг зробити, бо ні автографу Корсуна, ні копії, яку мав у руках Зайцев, др. Лепкий не мав під руками. Тоді

[1]) Та сама студія, ст. 30. [2]) „Шевченко“, т. III, ст. 41.
[3]) Тамже, ст. 41. [4]) Тамже, ст. 42.

і цей чисто рахунковий аргумент не має ваги, бо заховавши однакову кількість рядків, можна в самому тексті зміни зробити дуже великі.

Але по-друге й обрахунок, зроблений Б. Лепким, перш за все росходиться у другій частині з обрахунком А. Корсуна: коли останній нарахував 137 рядків, то Б. Лепкий у копії по виданню Зайцева нарахував цілком вірно 138. Але копія у вид. Зайцева по скількості рядків росходиться з оригіналом і в першій частині. Оригінал, як зазначує Доманицький із слів Корсуна у першій частині ховає 251 рядок; копія у виданню Зайцева у цій же частині після нашого обрахунку ховає 254 рядки. Таким чином і в зовнішній частині твердження Б. Лепкого, що копія й оригінал є автентичні, цілком відпадає і потребує повної перевірки з оригіналом. Те саме можна сказати і до фрази „Ой гоп, того дива" — в автографі, „Ой гоп! не пила..." — у копії.

Все-ж таки видання Доманицького і видання Зайцева до пього часу найкраще передають текст поеми Т. Шевченка „Черниця Марьяна", але видання цього тексту зроблене не на підставі автографів поета, а на основі копій з ріжних автографів: 1) без зазначення у вид. Доманицького оскільки копія Лазаревського відріжняється від поправлень, зроблених Шевченком і оскільки вона без поправлень Шевченка, чим і якою лектурою відріжняється від поправлень Куліша. Коли-б це нам було відомо, ми знали-би історію автографу написаного олівцем, якого мав у руках Куліш і якого він непоправно змінив: знали-би що ще виправив Шевченко, якого характеру поправлення він вніс до копії Лазаревського а цим самим мали-б історію тексту поеми в одній із її формацій. Цього Доманицький не зробив і цим загубив чи затер всякі сліди історії тексту поеми в цій її формації. Лише нові матеріяли могли-б кинути світло у ту лабораторію поета, яку замкнув він через неповне розуміння ваги усіх текстуальних варіяцій творів Шевченка, а ключа до неї загубив.

2) Так само виглядає справа із текстом поеми, якого опублікував д. Зайцев. Поперше ми не знаємо, чи заховав він копію і чи взагалі вона денебудь переховується? Раз ця копія у фотографії чи у фотолітографії науковому світові не відома, ми не можемо вирішити питання: чи справді вона зроблена рукою А. Корсуна, як запевняє нас д. Зайцев. Бо коли дійсно переписував Корсун — це є одне, а коли вона зроблена кимсь иншим — це цілком щось друге. А до неаргументованих тверджень д. Зайцева, коли вони не підперті фотографічними знимками копії „Черниці

Марьяни" і копії „Хустини" із бібліот. В. Науменка і не доказані, що це дійсно рука Корсуна, — до твердження д. Зайцева ми відносимось із великим застереженням.

Вкінци р. 1924 [1]) Мих. Новицький опублікував текст автографу з архіву А. Корсуна і додав свої критичні пояснення. Що до самого автографу, то про нього д. Новицький пише: „рукопис поеми, досить чисто і уважно переписаний власноручно Шевченком, міститься на 16 сторінках звичайного паперу, малого поштового розміру. Автограф „Черниці Марьяни" раніш являв собою зшиток, але згодом корінець і нитки перетерлись, і він розшився. Сторінки рукопису 4, 5. 6, 7, 9, 11, 12, 13 оздоблені на боках власноручними малюнками поета пером виконаними; де-які з них належать до тексту, напр.: на стор. 11-ій є малюнок до слів:

„Не слухала стара мати,
лягла спочивати
а Марьяна за сльозами
ледве вийшла з хати".

Або на стор. 12, 13 — типи приданок; инші малюнки ніякого відношення до змісту поеми не мають: головки й постаті панночок, урядовців-аристократів, військових людей, малюнок середньовічного лицаря і навіть постать Наполеона Бонапарта. Далі найдено тут до 8 малюнків-автопортретів поета.

На першій сторінці рукопису Шевченко власноручно зверху написав: „Корсуна"; трохи нижче сам Корсун додав: „Получ. 18 январ. 1842. Харьков". А ще нижче після Шевченкових слів: „На память того, що давно минуло" — видавець „Снопа" поставив свій підпис: „А. Корсун".[2])

II.

Таким чином, текст поеми „Марьяна черниця" друковався з відмінних скриптів як самого поета, так і копій инших осіб, чотири рази. Перший раз із виправленого Кулішем автографа поета на сторінках „Основи".[3]) Цю публікацію Куліша означимо літ. *А*. Другий раз текст „Марьяни черниці", очищений Доманицьким після копії Лазаревського з поправками Шевченка від поправок Куліша і ним же опублікований у другому своєму виданні „Кобзаря" [4]); публікацію Доманицького означимо літ. *Б*. Третій раз ця

[1]) „Записки історично-філологичного відділу" Укр. Акад. Наук, р. 1924, кн. IV. [2]) М. Новицький, „Записки Істор.-Філол. відділу" Укр. Ак. Н., р. 1924, кн. IV. [3]) „Основа" 1861 р., кн. IX.

[4]) „Кобзарь", друге вид. 1908 р. СПБ., ст. 135.

поема по копії Псьолівни р. 1911 була опублікована П. Зайцевим.[1]) Цю копію означимо літ. *В*. Нарешті четвертий раз вже з автографу А. Корсуна текст поеми опубліковано М. Новицьким р. 1924 [2]); публікацію цього автогр. означимо літ. *Г*. Цих чотири публікації з ріжних рукописів тексту поеми не покриваються одна другою; коли між публікацією Куліша *(А)* і В. Доманицького *(Б)* з одного боку і публікацією П. Зайцева *(В)* і М. Новицького *(Г)* з другого, ріжниці лише у невеликих варіяціях, то між текстом першої громади *(АБ)* і другої громади *(ВГ)* в другій половині поеми ріжниці не тільки в окремих текстуальних змінах, але в основній її перерібці. Це все дає нам підставу всі публікації тексту поеми поділити у дві громади — редакції: перша репрезентується публік. *А* і *Б*, друга — *В* і *Г*.

Що до взаємовідносин і залежности між *А* і *Б*, то великих сумнівів ми не маємо. Історія тексту поеми в цій першій редакції коротка: П. Куліш надрукував текст цієї редакції [3]) з автографу Шевченкового після свого власного зредагування, подавши у примітках ті лєктури автографа, які він виправив. В. Доманицький на стор. своєї студії [4]) сконстатував, що копія Куліша не є дослівною копією поетового автографу, і визначив ті місця, які Кулішем були попсовані, додавши поруч на основі копії Лазаревського лєктуру поетового автографу.

Наприклад:

Лєктура Куліша: [5])

Росла дочка Марьяночка (8)
Випросла як панна (6)
Чорнобрива, уродлива (8)
Хоч би й за гетьмана (6)
Стала мати міркувати (8)

Лєктура Доманицького: [6])

Росла дочка Марьяна (7)
А випросла як панна (7)
Чорнобрива, уродлива (8)
Хоч за пана гетьмана (7)
Стала мати гадати (7)

Лєктура автографу А. Корсуна: [7])

Росла дочка Марьяна (7)
А випросла як панна (7)
Каро-ока (4) } 8
и висока (4) }
Хоч за пана гетьмана (7)
Стала мати гадати (7)

[1]) Т. Г. Шевченко „Кобзарь“ СПБ. Русск. книжн. Т-во „Дѣятель“, р. 1911. [2]) „Записки Істор.-Філол. відділу“ Укр. Ак. Н. р. 1924, кн. IV. [3]) „Основа“, р. 1861, кн. IX. [4]) „Критичний розслід над текстом „Кобзаря“. Окрема відбитка. р. 1907, ст. 54. [5]) В. Доман., „Крит. розсл. над т. „Кобзаря“ Т. III.“, окр. відб. ст. 54. [6]) Тамже, ст. 54.
[7]) „Зап. Іст.-Філ. відд.“ Укр. Ак. Н., кн. IV. ст. 21—22.

Другий приклад:

Лєктура Куліша:	Лєктура Доманицького:
Ходила стояти (7)	Виходила стоятп (7)
Не до пана усатого (8)	Не до пана товстого (7)
Сідого, старого (6)	Усатого, старого, (7)
До Петруся, що-вечора (8)	До Петруся, в гаю, в лузі (8)
Вечора святого (6)	Що вечора святого (7)

Лєктура автоґрафу А. Корсуна:

виходила гуляти (7)
Не до пана старого (7)
Усатого, товстого (7)
а с Петрусем в гаю в лузі (8)
Що вечера святого (7)

Порівнюючи лєктуру В. Доманицького що до віршового складочислення із лєктурою Шевченкового автоґрафу А. Корсуна, бачимо, що таке складочислення цих обох лєктур цілком однакове. Це свідчить про те, що віршовий розмір поеми у цих частинах публікації Доманицького навіть тоді, коли сама лєктура відмінна (другий приклад) є один і той же, а це значить, що він витворений поетом цілком свідомо. Коли-ж приняти на увагу і те, що лєктура Доманицького в першому прикл. цілком відповідає такій же лєктурі автоґрафу Шевченка, що переховувався у А. Корсуна, то приходимо до пересвідчення, що текст по публікації Доманицького є дуже близький до автоґрафу поета. Що-ж до виправлень П. Куліша, то вони, на нашу думку, повстали лише з тих причин, що Куліш розмір поеми в тих місцях, які він вважав недодержаними, пристосував до найпопулярнішого в поезії Шевченка розміру: 8+6, — себ то до 14-ти складового в цілях уодностайнення метрично-ритмічної будови. Лише одне могло-би бути питання до вирішення: чи публікація Доманицького, або та копія, з якої він робив свою публікацію, себ-то копія, як він каже, Лазаревського, відповідає якомусь із автоґрафів Шевченка? На це питання зараз нам тяжко відповісти; але не дивлячись на відсутність матеріялу, мусимо сконстатувати, що все таки публікація Доманицького точніще передає твір Шевченка і будемо вважати її поправнішою і ближчою до ориґіналу, аніж публікація П. Куліша.

Що до другої редакції, то зясування історії її тексту далеко трудніще. П. Зайцев уважає копію Ісьолівни *(B)* за копію з автоґрафу поеми, якого Шевченко переслав до А. Корсуна. Докази

такого твердження є: 1) Псьолівна — родичка А. Корсуна і 2) копія поеми зроблена на папері з вензелем „А. К.". Це справді поважні аргументи, але їх ще не досить, бо вони є лише зовнішні побічні ознаки, які органічного звязку з текстом не мають. Найповажніщим доказом була-би спорідненість копії з оригіналом у самому тексті. Порівнюючи публікації П. Зайцева і М. Новицького бачимо, що, справді, копія Псьолівни у своєму тексті є дуже близькою до автографу А. Корсуна. Але є й поважні відміни. Порівняємо їх між собою:

Перший приклад, ряд. 141—142:

Автограф Корсуна — *Г.*	Копія Псьолівни — *В.*
1) Того, що я знаю... минуло дівчата Серце не заснуло, я вас не забув	Того, що я знаю... Я вас не забув.

В публікації *А Б* це місце читається так, як і в автогр. *Г.*

2) ряд. 242: *Г.*

Ти все дала, тілько долі...

В.

Усе дала, тілько долі

А Б:

Усе дала тілько долі

3) ряд. 250—251: *Г.*

А Марьяна за сльозами
Ледве вийшла з хати

В.

А Марьяна заплакала
Ледве пішла з хати

А Б:

А Марьяна заплакала
Ледве пішла з хати.

4) ряд. 329. *Г.*

І не втерпіла, сказала
Як пяні придане
Ішли по улиці співали

В.

Як Івана придане

Отсі відміни в копії Псьолівни від автографу Корсуна і наближення їх до першої редакції (*А Б*) заперечують твердження П. Зайцева що до цілковитої копії з автографу *Г.* Коли у першому прикладі повстання скороченого варіянту ще можна пояснити механічним пропуском середини, а в 4-му прикл. можна припустити механічну заміну слова пяні на Івана, яка, правда, не випливає із змісту самої поеми, — то прикл. 2 і 3, лектура яких цілковито покривається із лектурою тексту поеми першої редакції *АБ*, себ-то Куліша і Доманицького, механічними причинами пояснити не дасться, бо така повна схожість із лектурою тексту

поеми навіть иншої редакції вже не буде явищем характеру випадкового, а явищем характеру, поки що для нас не зрозумілої, залежности цієї копії від тексту редакції *АБ*. Цю залежність можна зясувати ріжно:

1) або автор копії списував її з автографу А. Корсуна вже після того, як Куліш опублікував поему, і ця публікація була під руками автора копії, який (автор) в залежності від неї виправляв свою копію;

2) або в автора копії був під руками такий оригінал цієї останньої, що ховав у собі ці спільні ознаки обох редакцій;

3) або, копіюючи автограф А. Корсуна, копіїст мав ще якийсь скрипт поеми (чи автограф самого поета, чи копію колись зроблену — напр. копію Лазаревського) першої редакції, і на підставі цього скрипту він виправляв свою копію.

Якби то не було, для нас ясне є одне, що копія Псьолівни не є дослівною копією автографу Корсуна, а ховає в собі ще й ознаки першої редакції.

Ми схиляємось до першої думки, що ця копія з автографу Корсуна була зроблена вже після 1861 р. і поправлена виразами з публікації Куліша *(А)*.

Переходимо тепер до зясування історії тексту поеми в його редакціях. Для цього порівняємо публікацію Доманицького *(Б)*, яка, як це ми вже зясували, є ближчою до первісного тексту цієї першої редакції, із автографом А. Корсуна в публікації М. Новицького. При порівнанню їх між собою може повстати кілька питань: 1) Яка із цих редакцій є старшою? і 2) Текст якої із них передає оригінал чистіще, себ-то яка із двох редакцій є ближча до оригіналу поеми?

Вже П. Куліш р. 1861 писав: „Поправок у рукописеві майже немає, але оригінал, це мабуть перший нарис". Аргументи Куліша такі: „Оттим то деякі вірші недописані, в иних недодержаний розмір, де-які зложені з повторень, а в одному місці лінія, проведена від слова „оддам", що ним починається невідомий нам рядок, показує, що автор мав намір доповнити й виправити свою поему".[1])

П. Зайцев називає той автограф, що був у руках Куліша, „чорновою редакцією".[2])

---

[1]) „Основа", 1861 р., кн. IX.
[2]) Т. Гр. Шевченко „Кобзарь", СПБ. 1911 р., ст. IV.

Б. Лепкий пише: „Куліш редагував „Марьяну“ з черновика, може з першого нарису олівцем, Зайцев — з викінченого й приготованого до друку (в другому зошиті альманаха „Сніп“) автографу, який поет ще й прикрасив був відповідними рисунками“.[1])

М. Новицький висловлює ту саму думку; він пише: „Взагалі, рукопис Корсуна являє собою остаточну редакцію частини „Марьяни Черниці“, обробленої Шевченком у першому розділі на підставі тексту, опублікованого Кулішем в „Основі“.[2]) „А Кулішеві „чернетки“ здебільшого лягли в основу першого розділу Корсуневої „Марьяни Черниці“.[3]) Таким чином через усю критичну літературу думка Куліша про те, що його автограф є перший нарис, першою редакцією, залишається незмінною.

Куліш свою гадку висловив інтуїтивно, не маючи більше нічого під руками, тоді як М. Новицький уже мав другий автограф і мав лист Шевченка до Корсуна в кінці автографу, в якому поет писав: „Отак зачинається моя „Черниця“, а що дальше буде, то я й сам не знаю, здається і люльки не курю — а шматочки паперу, що була написана „Черниця“, розгубилися — треба буде знову компанувать, а поки що буде надрукуйте хоч це, що маю“.[4]) З цього листа поетового видко, що Шевченко поему свою до часу відсилки до редактора „Снопа“ був цілком викінчив.

Видко ще й те, що вона була написана далеко раніше, бо де-які картки, на яких поема була написана, встигли вже розгубитися. Це свідчить про те, що пройшло досить часу між написанням поеми і переписанням лише частини її для Корсуна. Поет написав її, і вона лежала в нього, очікуючи відповідного моменту. Це характеристичне для Шевченка, коли написані ним твори лежать у його архиві до слушного часу. Найкращий приклад такого вичікування є з його першою поемою „Москалева криниця“ 1847 р., яка лежала серед паперів поета десять років і лише лист „з поличним“ Якова Кухаренка розбурхав поетову увагу до цієї поеми, в наслідок чого з першої повстала друга поема на ту саму тему.[5]) Для „Марьяни Черниці“ таким моментом був „Сніп“ А. Корсуна, де поет сподівався бачити свою поему надрукованою. Бажання

---

[1]) „Шевченко“, т. III, ст. 51.

[2]) М. Новицький „Поема Т. Шевченка „Марьяна Черниця““. „Записки Істор.-Філол. відділу Укр. Ак. Наук, кн. IV, ст. 33.

[3]) Ibid., ст. 32. [4]) Ibid, ст. 32. (Підкреслення наше).

[5]) Про цю поему див. студію: Л. Білецький „„Москалева криниця“ Т. Шевченка“. Нова Україна, р. 1923, кн. 3.

поета помістити свій твір у „Снопі“ примусило його післати цю поему до редактора А. Корсуна, але переглядаючи свій скрипт, поет віднайшов лише початок, якого і переписав з де-якими поправками й доповненнями. Цей початок поеми складається з першого розділу повного і другого неповного. Хоч ця частина переписувалась з готового, все-ж таки в процесі переписування поет її виправляв, і таких поправок М. Новицьким визначено аж 8.

Коли порівняємо текст обох редакцій а власне від початку аж до слів: „ледве вийшла (пішла — ред. *АБ)* з хати“, то за винятком невеликих, хоч і поважних ріжниць в окремих місцях тексту, останній для обох редакцій є спільний, і це є та основа тексту поеми, яка безперечно була і в оригіналі. Що до окремих місць цієї основи, що в обох редакціях читаються ріжно, то вони теж кидають де-яке світло на історію тексту поеми обох редакцій. Наприклад:

I.

В Г	*А Б*
„Діду, серце, голубчику	— „Діду-серце, голубчику!
Заграй яку небудь	Заграй нам що-небудь!
„Я шага дам“, ...я черешень,	Я шага дам, я — черешень,
[1])всього, чого треба[1])	Я напою медом;
всього дамо... одпочинеш	А тим часом одпочинеш,
а ми потанцюєм...	А ми потанцюєм.

Поправлення в автографові *Г* показують, що в оригіналі це місце читалося не так, як у першій редакції:

„Я напою медом
А тимчасом“...

і не так, як у другій ред.:

„всього, чого треба всього дамо“...

а так, як було в автогр. *Г* написано вперше:

„чого тобі треба всього дамо“.

Лише в процесі переписування до друку поет став це місце виправляти. В залежності від цього і рядок:

„заграй **яку** небудь“ (ред. *В Г*)

є старшим від рядка ред. *А Б*:

„Заграй **нам що** небудь“.

---

[1])—[1]) В автографі А. Корсуна це місце спочатку читалося: „Чого тобі треба“, поет переправив на „всього коли хочеш“, а потім знов виправив так, як у тексті.

II.

В Г	*А Б*
Ударив по рваних	Ударив по рваних

З цього прикладу бачимо, що в обох редакціях цей рядок читається однаково, але в автографові *Г* спочатку замість „по рваних“, було „по струнах“; отже в оригіналі, на нашу думку, теж було „по струнах“, а „по рваних“ є вираз пізніщий.

III.

В Г	*Б*
А Марьяна	А Марьяна не до пана (8)
Не до пана (8)	
виходила гуляти (7)	Виходила стояти, — (7)
Не до пана старого (7)	Не до пана товстого, (7)
Усатогоо товстого (7)	Усатого старого, — (7)
а с Петрусем	До Петруся, в гаю, в лузі (8)
в гаю в лузі (8)	
Що вечора святого (7)	Що вечора святого. (7)
розмовляла	Розмовляла, жартувала, (8)
жартувала (8)	
обнімала, мліла... (6)	Обнімала, мліла, — (6)
А иноді усміхалась[1]) (8)	В раю жила, а иноді (8)
плакала німіла. (6)	Плакала, німіла. (6)

А (Куліша)

А Марьяна не до пана (8)
Ходила стояти, (6)
Не до пана усатого, — (8)
Сідого, старого, — (6)
До Петруся що вечора, (8)
Вечора святого. (6)
Розмовляла, жартувала (8)
Обнімала, мліла, (6)
В раю жила, а иноді (8)
Плакала, німіла. (6)

Публікацію *А* (Куліша) ми не беремо на увагу, бо, як про це вже говорилося раніще, в цій публікації всі відміни належать Кулішеві, який виправляв автограф лише задля захования розміру 8+6 (4+4+6). Ми порівнюємо це місце з другої ред. *(АБ)* лише з публікацією *Б* (Доманицького), яку вважаємо за відсутністю автографа, чи навіть копії з автографа типовою для редакції *АБ*. Що до розміру, то в обох редакціях він є цілком однаковий: 8+7+7+7+8+7+8+6+8+6. Цей факт свідчить, що це саме

[1]) Спочатку було: „усміхавшись“.

складочислення кожного вірша було і в оригіналі поеми.

Що до розвитку теми, а з нею разом і думки, то в редакції *ВГ* тема одна і розвинута вона в одним єтягненім реченні-періоді через протиставлення одної акції підмету другій: „А Марьяна не до пана виходила гуляти... а с Петрусем розмовляла, жартувала, обнімала, мліла... усміхалась, плакала, німіла“... Але в льогічній конструкції це речення не досить витримане; порушує його синтактичну й льогічну правильність де-які з присудків — „обнімала“, „усміхалась“, які не вяжуться з предметом, бо „обнімала... с Петрусем“ або „обнімала... усміхалась“... „с Петрусем“ є речення недоладне. І Шевченко видно розумів цю недоладність, бо публікація *Б* першої редакції такого порушення не має. Там конструкція речення виглядає так: „А Марьяна не до пана виходила стояти..., до Петруся, в гаю, в лузі що вечора святого“. Це одне речення. Кінець же: „розмовляла, жартувала, обнімала, мліла, в раю жила, а иноді плакала, німіла“, — є цілком иншої конструкції і заховує правильну будову речення. А коли приняти на увагу, що в цему варіянті: „виходила стояти (а не „гуляти“, як у попередньому)... до Петруся“ думка передається правдивіще й із побутового боку, то, коли він належить Шевченкові, є вже виправлений і пізніщий, а варіянт редакції *ВГ* є раніщим і старшим, через те і ближчим до оригіналу. Так можна-би було думати з першого погляду; але цьому заперечує одне виправленнє Шевченка в автографові *Г.*: вираз, який тепер читається:

„а иноді усміхалась
плакала німіла“,

перед тим був написаний так:

„а иноді усміхавшись
плакала німіла“.

Правда, з граматичного боку „усміхавшись“ слово зовсім погане, хоч видно поет шукав льогічної і синтактичної правильности, але тенденція граматична перемогла, і Шевченко виправив його, порушивши льогічну цілість речення, на „усміхалась“. Цей приклад показує, що льогічна неконсеквентність того чи иншого місця поеми є походження пізніщого і через те за старше читанне і ближче до оригіналу промовляє те, що міститься в публікації *Б*.

Наводимо приклад, який ще більше підтверджує нашу думку про те, що неконсеквентности в тексті — пізніщого походження:

IV.

В. Г.	*А. Б.*
Що на мову на Петрову	Що на мову на Петрову
В глухий домовині	В глухій домовині
Усміхнуся; скажу йому	Усміхнуся, скажу йому
Орле сизокрилий	Орле сизокрилий
109. Люблю тебе і на сім світі	Люблю тебе і на тім світі
110. Як на тім любила	Як на сім любила.

З цього прикладу бачимо, що рядки 109 і 110 редакц. *ВГ.* передають думку цілого речення консеквентніще, аніж це передається в редакц. *АБ.* А така консеквентність думки може повстати лише тоді, коли в поета вона родиться під час першого творення, а не тоді, коли він вже переписував механічно і міг слова „На тім“ і „на сім“ переплутати навпаки, як це ми бачимо в першій редакції *АБ.* Таким чином тут, на наш погляд, лєктура другої редакції *ВГ* є кращою, старшою і ближчою до оригіналу. Наведем тепер приклад, дуже цікавий що до визначення історії текста поеми.

V.

В. Г.	*А. Б.*
200 Його щастя, його доля	Його доля — мої брови,
201 Мої чорні брови	Мої карі очі;
202 Довгі вії карі очі	Моє слово — панство царство:
203 Ласкавеє слово.	Нічого не схоче
	Укой данах, моє сизи, —
	Та не сиротою!
	Тілько, мамо, щоб плакати,
	Щоб співать зо мною, —

Яка із лєктур цих обох редакцій є старшою й основною? В цьому питанні помагає розібратися рядок 201 автографу *Г.* Спочатку цей рядок читався: „Мої карі очі й чорні брови“, а потім через скреслення: „Карі очі й“ поет залишив: „мої чорні брови“, а вираз „карі очи“ з цього рядка переніс до другої половини рядка 202: „довгі вії, карі очі“. В редакції *АБ* спостерігаємо трохи иншу картину: у відповіднім до 201 рядка *Г* читаємо: „Мої карі очі“ — цей рядок як раз є початок первісного 201 рядка автогр. *Г*, в якому поет „карі очі й“ викреслив; у другій половині попереднього рядка тоїж першої ред. *АБ.* читаємо: „мої брови“. Отже старшою є лєктура редакції *АБ*:

Його доля — мої брови
Мої карі очі;

Коли-ж поет переписував для Корсуна рядок 200 і 201, змінив, почавши з виразу: „його щастя“, тоді „його доля“ пересувається у другу половину 200 рядка, а „мої брови“ за браком місця в цему рядкові мусіліб відпасти; але поет, замінивши „мої“ на „чорні“, й цілий вираз: „чорні брови“ з додатком „й“ ставить на кінці другого рядка — 201, але, помітивши, що цей рядок із 6 складового став 10 складовим, скреслює середину „карі очі й“ і переносить цей вираз на кінець слідуючого рядка 202 і тоді під упливом таких пертурбацій цей 202 рядок змінює цілковито а за ним і рядок 203, а дальших 4 рядки викидає цілком. Таким чином уся лєктура цієї Марянииої пісні в редакції *АБ* є старшою і ближчою до первісного тексту.

Основним в редакції *АБ.* є і скороченнє засніву цієї пісні:

VI.

„Отдай мене моя мамо
Та не за старого
Отдай мене моє серце
Та за молодого“,

в рамки якого (засніву) поет замикає[1]) цілу чудову пісню Марьяни, зверненої на адресу матері. В кінці пісні, щоби не повторюватися, поет пише лише початок, одне слово: „оддай“... а далі провів черту, сенс якої Куліш не зрозумів і саме слово прочитав як — „оддам“. В копії цієї редакції, яка була в руках у Доманицького (*Б.*), видно було написано правильно, бо в надрукованому тексті стоїть: „оддай“.[2]) Коли-ж поет поему переписував для Корсуна, то кінцевий заспів переписав цілий.[3]) Таким чином ціла пісня Маряни є старшою й ближчою до оригіналу в редакції *АБ.*

Далі в обох редакціях поеми між Марьяною й матірю точиться діяльог, який у редакції *АБ.* на прикінці перебивається піснею, в якій обидві строфи є два психольогічних паралєлізми, що символічно змальовують Марьянину матір непривітним образом галки.

VII.

ВГ.	*АБ.*
„Дочко моя Марьяно	— Дочко моя, Марьяно!
Оддам тебе за пана	Оддам тебе за пана,
За старшого багатого	За старого, багатого,
За сотника Ивана“.	За сотника Йвана“.
„Умру серце мамо	— „Умру, серце — мамо.
За сотником Иваном“.	За сотником Йваном!“

[1]) Прийом для Шевченка властивий і в його поезії популярний: пісню циклізувати. [2]) „Кобзарь“. Друге вид. 1908 р., ст. 142.
[3]) Зап. Іст.-Філол. Від. Укр. Ак. Н., кн. ст. 25, 204—207.

„Не вмреш будеш панувати
будеш діток годовати“.
„Піду в найми піду в люди
А за сотником не буду“
„Будеш, дочко Марьяно
За сотником Іваном“.
Заплакала заридала
Сердешна Марьяна
„За старого... багатого...
За сотника Івана“...
Сама собі розмовляла
А потім сказала.
Я ще мамо не виросла
Ще не дівувала.
Бо ти мене не пускала
вранці до криниці
Ні жита жать ні льону брать,
Ні на вечірниці
Де дівчата с парубками
Жартують співають.
Та про мене чорнобриву
Нишком розмовляють.

— Не вмреш, — будеш панувати,
Будеш діток годувати!“
Мати галка, мати чорна
Літаючи кряче;
Чорнобрива дівчинонька,
Ходя гаєм, плаче.
Летить галка через балку,
В степу погуляти,
А дівчина нудить світом:
Ні з ким розмовляти.

Не пускала її мати
Вранці до криниці
Ні жита жать, ні льону брать
Ні на вечорниці,
Де дівчата з парубками
Жартують, співають,
Та про мене, чорнобриву,
Нишком розмовляють.

Коли в редакції *ВГ.* цей діяльоґ між Марьяною й матірью складає певну цілість від початку аж до кінця, то в редакції *АБ* він переривається на дві частини народньою піснею про галку та дівчину, і льоґічний розвиток теми а тим самим і думки порушується. І коли в редакції *ВГ.* через викінченість і цілість слова Марьяни увесь час точаться в першій особі, в редакц. *АБ.* після перерви піснею Марьяна починає виливати свій жаль у третій особі: „не пускає її мати“, а закінчує свій монольоґ в першій особі: „та про мене чорнобриву“... Це ж саме місце в ред. *ВГ.* читаємо: 1) початок: „бо ти мене не пускала“ 2) кінець: „та про мене чорнобриву. Ця наочна помилка, на наш погляд є пізніщою і походженнє в наслідок перерібки та вставлення пісні, яка перервала нитку оповідання а цим самим спричинилася й до такої нельоґічности. Отже діяльоґ між Марьяною й матірю по ред. *ВГ.* є старшим і ближчим до ориґіналу поеми а по ред. *АБ.* є вже пізніщого походження.

Реасумуючи все, до чого ми вище в окремих випадках приходили, спостерігаємо: 1) лєктура прикладів: I, II, IV, VII є старшою і ближчою до ориґіналу по редакції *ВГ.*, 2) лєктура прикладів: III, V, VI є старшою і ближчою до ориґіналу поеми по редакції *АБ.* Такі спостереження приводять нас до висновку, що ні одна із цих обох редакцій поеми не є ориґіналом

тексту поеми чи брульоном, чи „початковою“ редакцією, як висловлювались попередні дослідники тексту „Марьяни Черниці“, а що оригіналом була якась инша редакція, якої ще не знайдено і яку можна було-б реституувати лише приблизно на основі цих двох редакцій нам відомих. Гадаємо, що тією первісною редакцією був той скрипт, про який Шевченко згадує в листі до Корсуна, як про „шматочки паперу“, що „розгубились“.

III.

Що до посвяти „Оксані К.....ко“, то вона, на думку П. Зайцева, є органічною частиною, в якій поет присвячує поему „Марьяна Черниця“ „Оксані К.....ко“. Ця думка принята Б. Лепким і М. Новицьким. Текст цієї посвяти вповні дійшов до нас при тексті поеми редакції *ВГ*. Так зв. початок її опублікував 1861 р. Куліш на стор. „Основи“, кн. III. Коли по автографу Корсуна й по копії Псьолівни вона датована 1841 р. 22 листоп. у Петербурзі, під заголовком „Оксані К.....ко“ (правда, копія Псьолівни заголовку не має; П. Зайцев уважає, що цей заголовок зрізано), то публікація Куліша є без заголовку, без дати і без місця написання. Всі списки тексту посвяти нічим значним не відріжняються крім трьох деталів і то в першій частині; наприкл.:

	Автогр. Корсуна *(Г)*.	Куліша *(А)* і копія Псьолівни *(В)*.
1)	У якому краю...	У якому краї...
2)	Коли нема щастя	Коли нема долі
	Автогр. Корсуна і копія Псьолівни:	Куліша:
3)	Нема кого й кинуть	То нікого і кинуть

Ці варіянти ще більше підтверджують висловлену вже нами думку, що копія Псьолівни зроблена після 1861 р., коли в „Основі“ появилася ця частина поезії — так зв „Посвята“ і поема „Черниця Марьяна“, бо далі в посваті копія Псьолівни точно передає автограф Корсуна; а через перерву у Куліша — другого взірця у копіїста вже не було, щоб робити дальші поправки, копіїст взорувався лише на автогр. Корсуна. Текст посвяти після редакції *ВГ* складається із двох частин; перша обіймає 14 рядків і торкається лише долі самого поета, і ця частина цілковито заховалася й обіймає викінчену цілість в публікації Куліша і яка увійшла до всіх „Кобзарів“ аж до 1914 р. як окремий самостійний вірш.

Друга частина від 15 рядка по 30-й торкається лише Оксани; в ній поет звертається до Оксани, до своєї любки із споминами і з жалем, що вона його вже не згадає більше, і поет просить її згадати хоч сестру Марьяну а часом хоч усміхнутись до Петруся, а колишнє згадати хоч як жарти. Бачимо, що обидві частини не повязуються між собою внутрішніми нитками однієї теми, а кожна розвиває свою тему самостійно. Коли ж ми приймем ще на увагу те, що Куліш, друкуючи лише першу частину, помістив її без вище наведеного заголовка, то ми будемо вважати, що у Куліша цей вірш був лише в першій його частині без заголовка і без жадного відношення до „Черниці Марьяни“ як вірш окремий і цілком самостійний. Це приводить нас до переконання, що спочатку Шевченко написав тільки першу частину, і вона торкалася лише його особистих настроїв і до Оксани а тим самим і до поеми „Марьяна Черниця“ не мала ніякого відношення; і лише тоді, коли поет посилав свою поему Корсунові, то, з огляду на її автобіографічний зміст, вона в памяті поета викликала і піднесла самий образ Оксани, і тоді поет пристосовує написаний ним раніще вірш: „Вітер в гаї нагинає“ до нових цілей, властиво додає до нього другу частину, підсилює свої особисті настрої самітности особистими колишніми переживаннями і споминами про перше кохання і тоді присвячує: „На память що давно минуло“ і тоді ставить заголовок „Оксані К.....ко“, і тоді вже новий вірш, як посвята, додається до його поеми „Марьяна Черниця“, але лише в автографові Корсуна; ні оригінал, ні автограф, що був у Куліша цієї присвяти не мав. Таким чином він з поемою, як складова частина твору, не був звязаний.

Підводячи остаточний підсумок, що до історії тексту поеми Шевчевка „Марьяни Черниці“, приходимо до таких висновків.

1. Року 1840 чи на початку 1841 поет пише вірш „Вітер в гаї нагинає“... Того ж року трохи пізніше Шевченко пише й поему „Марьяна Черниця“, яку на черно й викінчує. Ця перша редакція поеми й буде ті „шматочки паперу“, про які поет згадує в листі до А. Корсуна, якого післав разом із автографом *Г.*

2. Колиж поет р. 1841 захотів послати де-які із своїх творів до редакції „Снопа“ (II книжка), то, віднайшовши лише частину поеми, бо решта „шматочків“ „розгубилися“, із цієї частки (лише початок) творить другу редакцію поеми і додає до неї при-

святу „Оксані К.....ко". Перший скрипт цієї редакції й буде автограф А. Корсуна, а з нього й копія Псьолівни з відмінами в деяких місцях тексту, списана після 1861 р. з додатками варіантів із публікації П. Куліша. Ціла ця редакція є вже відома нам як *ВГ*.

3. Присвяту поет створив із вже відомого віршу: „Вітер в гаї нагинає."—, який в першій своїй формації не мав до поеми ніякого відношення, хоч і змальовував особисті Шевченкові переживання самітности та песимістичні фільософічні рефлєксії про байдужість долі до людського горя взагалі й до поетового зокрема та про забуття його всіма після смерти. Коли-ж поет послав частину вже нам відому своєї поеми до Корсуна, то ця поема, розбурхавши його минулі дитячі роки, „перше кохання", — викликала й самий образ Оксани, цієї першої його любки. Тоді поет присвячує свою поему Оксані й пише їй посвяту: „Оксані К...ко", в основу якої кладе відому вже нам поезію „Вітер в гаї нагинає" й особисті свої рефлєксії підсипляє інтимними споминами про перше кохання і дописує від 15 по 30 вірш другу частину посвяти, звернену лише до Оксани, додає заголовок, додає й саму присвяту: „На память того, що минуло" і тим самим витворює нову поезію, де образ Оксани стає символом поетових переживань, а мотиви кохання творять зміст символу. Цю посвяту поет додає до поеми як її прольог і в такому вигляді посилає Корсунові.

4. Десь далеко вже пізніше, трудно лише вказати коли, поет знову переробляє туж першу редакцію поеми: у першій частині лише редагує, змінюючи деякі місця її і в цій частині творить нову редакцію, вже третю, а кінець у відношенню до редакц. *ВГ*. виглядає цілком новотвором. І коли-би поет був довів до кінця поему, то хто знає, чи не була-б це цілком нова поема на ту саму тему, як це сталося із поемою „Москалева криниця" р. 1857. Ця т р е т я редакція репрезентується тим брульоном, якого мав у руках Куліш і з поправками опублікував на сторінках „Основи", а також тією копією зшитка поезій Шевченка, що належав Д. Сульєву, яку, на думку В. Доманицького, списав В. Лазаревський і виправив сам Т. Шевченко. Коли ця думка В. Доманицького правдива, то копія Лазаревського була можлива лише з того автографу, якого мав П. Куліш. Ці два скрипти мабуть, на великий жаль, затрачені, репрезентуються лише публікаціями Куліша і В. Доманицького й обозначені нами *А. Б.*

Так ми уявляємо собі на основі де-яких фактичних данних самого тексту поеми його історію.

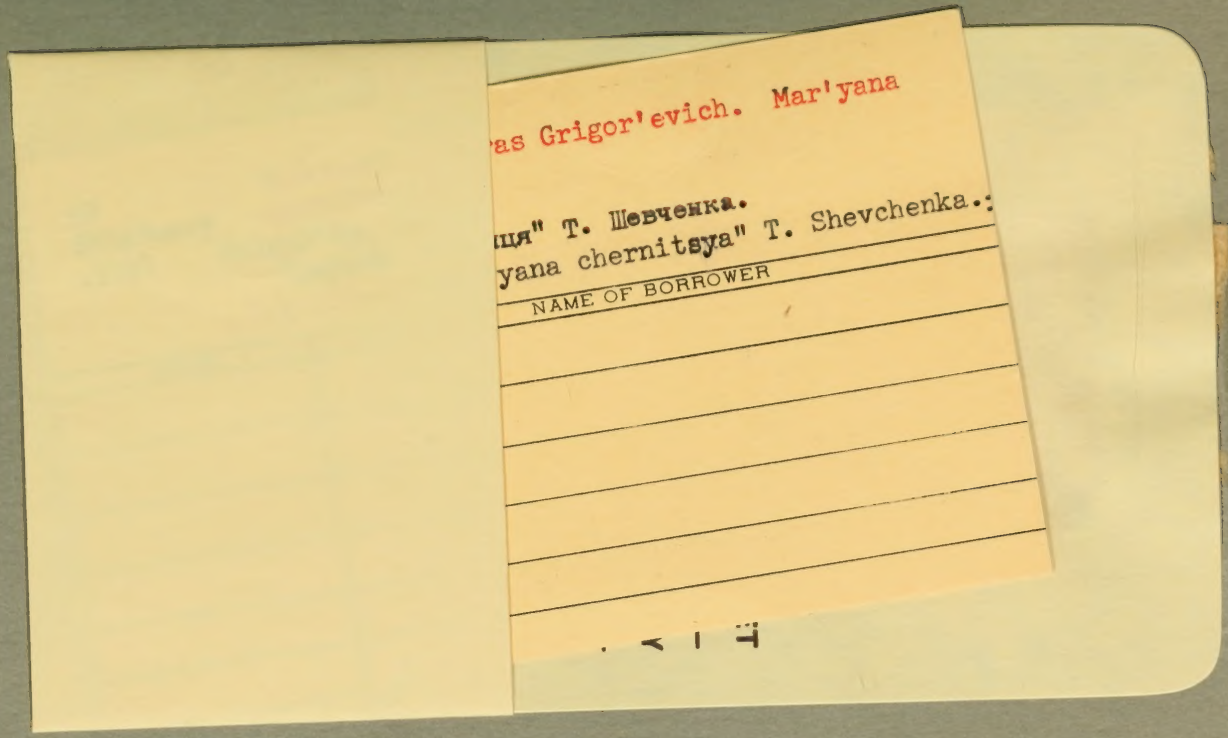
as Grigor'evich. Mar'yana
щя" Т. Шевченка.
yana chernitsya" T. Shevchenka.
NAME OF BORROWER